

Média v pohybu

K proměně současných českých publik

Jakub Macek

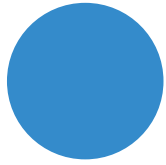
Masarykova univerzita

Média v pohybu

K proměně současných českých publik

Jakub Macek

Média v pohybu

K proměně současných českých publik

Jakub Macek

„Edice: Media“

Kniha je součástí postdoktorského výzkumného projektu „New and old media in everyday life: media audiences at the time of transforming media uses“ (Grantová agentura České republiky, GP13-15684P).

Plný text publikace v interaktivním formátu pdf a ve formátu pro čtečky je k dispozici na stránkách <http://medzur.fss.muni.cz>.

Odborně posoudila:

PhDr. Irena Reifová, Ph.D.

© 2015 Jakub Macek

© 2015 Masarykova univerzita

Publikace podléhá licenci Creative Commons:

CC-BY-NC-ND 3.0

(Uveďte autora-Neužívejte dílo komerčně-Nezasahujte do díla 3.0 Česko)

ISBN 978-80-210-8033-1 (brož. vaz.)

ISBN 978-80-210-8034-8 (online : pdf)

Lucii Bittalové (1988–2015),
české online aktivistce, která měla dojít dál.

OBSAH

ÚVODEM	11
Struktura a cíl knihy	13
K metodologii	15
Poděkování	17
I. SOUŘADNICE NOVÉ SITUACE	19
Každodennost: svět v dosahu jednání	22
Mediální publika bez mediálních publik: obyčejní uživatelé	24
Proměna mediálních publik	28
II. PROBLÉM HLEDÁNÍ NOVÉHO	33
Problém dichotomie	35
Kontextualizace nového	37
Problém ohniska a diskontinuity	38
III. PROMĚNA PUBLIK OPTIKOU STRUKTURAČNÍHO MODELU MÉDIÍ	43
Strukturační model médií	44
Mediální celky: každodennost z pohledu strukturačního modelu	47
Vědění, moc a diskurzy ve strukturačním modelu	49
Anatomie změny	54
IV. ČTYŘI LINIE ZMĚNY	57
Publika konvergentní: aktivní a fragmentární	58
Publika rozptýlená: permanentní, interakční, performativní	63
Publika politická	67
Nová pravidla každodenního časoprostoru	70
V. POST-TELEVIZNÍ PUBLIKA?	
STAHOVÁNÍ A KONVERGENTNÍ VZTAH K POPULÁRNÍM OBSAHŮM	73
Volba typu textu a rozhraní	75
Stahování obsahu: praxe a motivace k nim	83
Kurace stahovaných obsahů	87
Televize po televizi?	92

VI. ONLINE PARTICIPACE NA TEXTU	95
Vůle k textu	97
Vůle ke konformitě	99
Vůle k sebe-performanci	101
Emancipace?	103
VII. ROZPTÝLENÁ POLITICKÁ PARTICIPACE	105
Politici „my“: propojení a konformní	107
Participace permanentních a performativních publik sociálních médií	111
Politika: mezi závazkem a pocitem odtrženosti	112
Sociální média jako vedlejší postava?	114
VIII. ZÁVĚREM	117
K soukromí	117
K důvěře	119
<i>Literatura</i>	125
<i>Anotace</i>	135
<i>Summary</i>	135

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A ILUSTRACÍ

Ilustr. 1.1: Média v české společnosti (v r. 2014)	20
Schéma 2.1: Strukturační model médií.	45
Schéma 2.2: Diskurz ve strukturačním modelu médií	53
Ilustrace 4.1: Alternativní zdroje obsahů (v r. 2014)	60
Graf 4.1: Kde sledují nebo čtou zprávy? (v r. 2014)	61
Graf 4.2: Kde zprávy recipují nejčastěji, pokud využívají více než jeden mediální kanál? (v r. 2014)	61
Tab. 4.1: Zdroje zpráv v rámci věkových skupin (v r. 2014)	62
Tab. 4.2: Frekvence používání vybraných online sociálních sítí (v r. 2014)	64
Tab. 4.3: Respondenti užívající online sociální sítě jednou týdně a častěji (2014)	65
Ilustrace 4.2: Recepte zpráv českou populací (v r. 2014)	68
Tab. 4.4: Kde respondenti čtou / sledují zprávy o politice? (v r. 2014)	68
Tab. 4.5: Kde respondenti na internetu sledují / čtou zprávy? (v r. 2014)	69
Tab. 5.1: Frekvence vybraných mediálních praxí (v r. 2014) (% z celého vzorku)	76
Tab. 5.2: Prostřednictvím jakého zařízení sledují diváci filmy a seriály? (v r. 2014)	78
Tab. 5.3: Jaké zařízení při sledování filmů/seriálů používají nejčastěji, pokud používají více než jedno? (v r. 2014)	78
Tab. 5.4: Sledují filmy jinak než prostřednictvím TV vysílání – diváci podle věkových skupin (v r. 2014)	80
Tab. 5.5: Sledují seriály jinak než prostřednictvím TV vysílání – diváci podle věkových skupin (v r. 2014)	80
Tab. 5.6: Zdroje obsahů využívané diváky filmů a diváky seriálů (bez TV vysílání)	84
Tab. 5.7: Zdroje obsahů využívané posluchači reprodukované hudby a mluveného slova (bez rozhlasu a TV vysílání)	85
Tab. 5.8: Stahování a věk	85
Tab. 5.9: Rozložení kuračních praxí – srovnání diváků nekonzumujících a konzumujících obsahy z online zdrojů (v r. 2014)	91
Tab. 5.10: Struktura sociální kurace – interakce tváří v tvář a interakce na online sociálních sítích (v r. 2014)	91

ÚVODEM

Každá generace věří, že je ve své zkušenosti s rychlými a monumentálními sociálními a technologickými změnami unikátní. Naše generace není výjimkou. Na začátku 21. století naši epochální jedinečnost vymezuje „Internet“. Internet [...] je symbolem i zdrojem na pohled nekončícího přívalu realitou a světem hýbajících změn. A tento příval nejenže nezpomaluje, ale dle všeho nadále akceleruje.

Nancy K. Baym a Annette N. Markham, s. vii

Na počátku léta 2015 jsem spolu se svými kolegyněmi publikoval výzkumnou zprávu (Macek a kol. 2015), která, jak jsem pochopil, některé mé přátele a známé mírně překvapila a snad i rozladila. Čím? Ta zpráva shrnuje základní data z výběrového šetření věnujícího se tomu, jak česká populace používá masová a nová média. Jejím základním poselstvím je, že všem novým komunikačním technologiím navzdory je to stále stará dobrá televize, která v životech českých mediálních publik hraje prim. Televizní vysílání je nejčastějším zdrojem zpráv, a to i pro tu nejmladší generaci. Televizní vysílání je nejčastějším zdrojem zábavy – právě prostřednictvím televize Češi v polovině druhé dekady 21. století nejčastěji sledují filmy, seriály i sport. Televizorů v českých domácnostech zjevně neubývá. Právě naopak – s tím, jak se k čím dál tím větším televizním obrazovkám připojují další zdroje obsahů, zdá se být pozice ústředního objektu českých domácností možná ještě silnější než v minulosti. Už totiž není jen oknem do světa televizního vysílání. Je zároveň oknem do světa nejrůznějších konvergentních síťových obsahů a ergodických textů.

Ono mírné rozladění, které jsem zmínil, pramenilo nejspíše z nepatřičných očekávání těch, kdo je pocítili. Očekávali doklad razantní a jasně pojmenovatelné změny. Zčásti snad proto, že televizi – tradičně spojované s gaučovou pasivitou a konzumní nekreativitou – nebývá mezi mými známými přáno mnoho hezkého. A to přesto (nebo právě proto?), že mnozí pro ni pracují. Zčásti jistě na základě vlastní zkušenosti s rychlým, relativně nedávným a v řadě ohledů velmi viditelným příchodem celé řady nových technologických objektů, síťových platforem a užitelských aplikací. Očekávali zkrátka, že se ukáže, že televize je na ponižujícím ústupu a že chytré mobilní telefony, notebooky, tablety, online sociální sítě a vůbec

„všechny ty internety“¹ získaly v pomyslném zápase o prostor v našich životech nad televizí konečně navrch.

Neukázalo se to. Překvapení ovšem není na místě, a rozladění už vůbec ne. Změna probíhá – a vůbec není malá. Příběh probíhající proměny mediální krajiny a mediálních publik je jen složitější a v klíčových konturách současně jemnější a mnohoznačnější než očekávaná anekdota o kýženém konci televize.

Příběh, který zde vyprávím, je otevřený a fragmentární. Jiný ani být nemůže. V této knize vycházející z tříletého výzkumu českých mediálních publik vyprávím z pozic mediálních studií a sociologie o transformačních procesech, které právě probíhají a dosud se neuzavřely. Jejich další vývoj totiž může být spojen s takovými překvapeními, jakým byl před necelou dekádou nástup online sociálních sítí.

Do té doby převládající přesvědčení, že výzkum uživatelů internetu je primárně spojen s tématy alternativních realit, čistě virtuálních identit a všeobjímající anonymity toho nového, k fyzickým kontextům paralelního online světa, tehdy vzalo rychle za své. A do teoretického i výzkumného perimetru sociologů zabývajících se online kolektivitami a identitami se obratem dostala (respektive vrátila) témata v sociologii dobře zavedená, témata spojená například se jmény Pierra Bourdieuho a Ervinga Goffmana a s prověřenými koncepty kulturního a sociálního kapitálu, sociálních sítí či sociálních interakcí a rolové performativity. Může podobný obrat odehrát znovu? Patrně může. Proto by bylo krátkozraké formulovat příběh jinak než otevřeně.

Fragmentární je pak mé vyprávění ve dvou významech. Předně proto, že je dílčí – věnuji se primárně tomu, jakou roli nová a stará média hrají v současnosti v životech a recepčních praxích českých mediálních publik. Soustředím se tedy jen na vybrané aspekty onoho širokého pole změn, kterých jsme s nástupem nových médií svědky – a i když v některých momentech překračuji hranice, jež obvykle studium publik vymezují, jsou to právě takříkajíc běžní uživatelé médií, kteří stojí ve středu vyprávění. Teoretická a empirická zpráva, kterou v této předkládám, je tedy fragmentem většího obrazu.

Současně je kniha fragmentárně vyprávěna – člením ji do kapitol, které jsou provázány co do datových zdrojů i teoretických východisek, ale mohou být čteny jako víceméně autonomní texty. Dohromady tvoří tyto kapitoly mozaiku vykrývající klíčová zjištění proběhnuvšího (byť v některých liniích dosud neukončeného) výzkumu.

1 Zde pochopitelně odkazuji na populární výrok „Já bych všechny ty internety a počítače zakázala“, který se objevil v anketě deníku *Metro* v roce 1999 a jenž byl připsán důchodkyni Věře Pohlové.